

ՀՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ԱՐԱՄ ՍԵՐԳԵՅԻ ՍԱՅԻՅԱՆ

ԱՐԱՐԱՏԻ 1926-1930 ԹԹ. ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹՅՈՒՆԸ
Թուրք-ֆրդական և հայ-ֆրդական հարաբերությունների ու
տարածաշրջանային զարգացումների համաձիբում

ԵՐԵՎԱՆ 2017

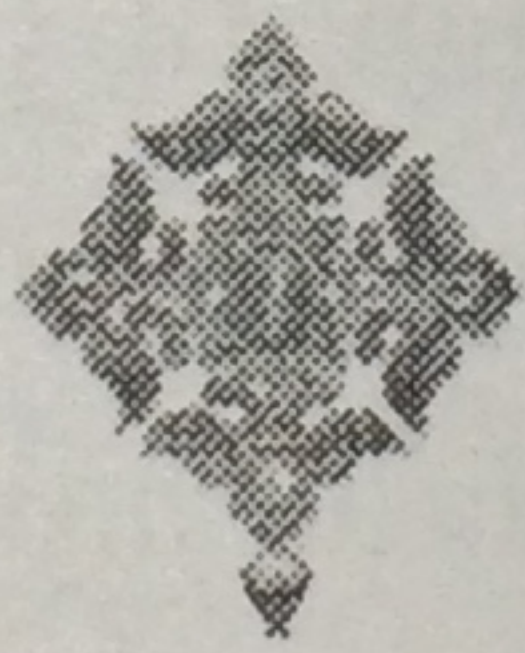
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ՄԱՅԻՅԱՆ ԱՐԱՄ ՍԵՐԳԵՅԻ

ԱՐԱՐԱՏԻ 1926–1930 ԹԹ. ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹՅՈՒՆԸ
Թուրք-քրդական և հայ-քրդական հարաբերությունների ու
տարածաշրջանային զարգացումների համաձիքում

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ԱՇԽԵԱՆ
ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

160

ARCH. MESROB ASHJIAN
BOOK SERIES

160

ԵՐԵՎԱՆ–2017

Հրատարակության է երաշխավորվել
ՀՀ ԳԱԱ պատմության և արևելագիտության ինստիտուտների գիտական
խորհուրդների կողմից

Խմբագիր՝ պատմական գիտությունների դոկտոր
Գևորգ Ս. Խուդինյան

Սայիյան Ա.

Ս 180 Արարատի 1926–1930 թթ. ապստամբությունը թուրք-քրդական և հայ-քրդական հարաբերությունների ու տարածաշրջանային զարգացումների համաձիրում / Ա. Սայիյան.- Եր.:

ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ, 2017. – 288 էջ:

Գիրքը նվիրված է 1920–1930-ական թվականներին Թուրքիայի Հանրապետությունում բռնկված քրդական ապստամբություններից ամենահզորի՝ Արարատի ապստամբության պատմության համակողմանի ուսումնասիրությանը: Շարադրանքը հիմնված է Ռուսաստանի սոցիալ-քաղաքական պատմության, Պետական ռազմապատմական և Հայաստանի ազգային արխիվներում հայտնաբերված նորահայտ վավերագրերի, ականատեսների ու ապստամբության մասնակիցների հուշերի և հայկական, թուրքական ու ռուսական մամուլի նյութերի վրա:

Գրքում բազում նոր փաստեր ու վկայություններ են բերվում 1920–1930-ականների քրդական շարժման և նրանում լուրջ դերակատարություն ունեցած գործիչների մասին: Համակողմանիորեն լուսաբանվում է քրդական Հոյբուն կուսակցության ու ՀՅ Դաշնակցության համագործակցությունը և Արարատի ապստամբությանը հայ կամավորների գործունե մասնակցությունը: Բացահայտելով ապստամբության պարտության պատճառները, ցույց է տրվում ԽՍՀՄ-ի միջամտության վճռական դերը քուրդ ապստամբների հանդեպ քեմալականների ձեռք բերած հաղթանակի մեջ: Համակողմանիորեն լուսաբանվում են Իրանի, Ֆրանսիայի, Մեծ Բրիտանիայի և այլ պետությունների՝ քրդական հարցում որդեգրած քաղաքականության առանձնահատկությունները:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն	5
ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՋԻՆ: ՔԵՄԱԼԱԿԱՆՆԵՐԻ ՑԵՂԱՍՊԱՆԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՔՐԴԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ 1926-1927 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻՆ	23
1. Թուրք-քրդական հարաբերությունները Թուրքիայի Հանրապետության ձևավորման շրջանում (համառոտ ակնարկ)	23
2. Քեմալականների ցեղասպանական քաղաքականությունը և քրդական դիմադրության նոր օջախները 1925-1926 թթ.	48
3. Արարատի ապստամբության սկիզբը և առաջին հաջողությունները (1926-1927 թթ.)	93
4. Հոյբունի ձևավորումը և Հոյբուն-ՀՅ Դաշնակցություն համագործակցության սկիզբը	101
ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ: ԱՐԱՐԱՏԻ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՏԱՐԱԾԱՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՈՒԺԵՐԻ ՀԱՇՎԵԿՇԻՌԸ	122
1. Արարատի ապստամբության հաղթանակները և դրանց ազդեցությունը Թուրքիայի ներքաղաքական կացության վրա	122
2. Արարատի ապստամբությունն արևմտյան տերությունների (Մեծ Բրիտանիա, Ֆրանսիա) քաղաքական հաշվարկներում	134
3. Քրդական շարժումը ԽՍՀՄ քաղաքական դեկավարության և Կարմիր բանակի գաղտնի ծրագրերում (1927-1929 թթ.)	145
4. Արարատի ապստամբությունը և Իրանում ՀՅԴ ներկայությունը որպես խորհրդա-իրանական հարաբերությունների փորձաքար	168

ԳԼՈՒԽ ԵՐՐՈՐԴ: ԱՐԱՐԱՏԻ ԱՊՍՏԱՍԲՈՒԹՅԱՆ ՊԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆԸ: ՀԱՅ-ՔՐԴԱԿԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ԶԻՆԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԴԱՍԵՐԸ	185
1. Մարտական գործողությունները 1930 թ. առաջին կեսին և տարածաշրջանային ուժերի նոր հաշվեկշիռը	185
2. ԽՍՀՄ-ի ռազմաքաղաքական շանտաժն Իրանի հանդեպ և Ռեզա շահի քաղաքականության փոփոխությունը	208
3. Արարատի լիակատար շրջափակումը, ապստամբների հեռացումը և թուրքական բանակի հաղթանակը	221
4. Արարատի ապստամբության քաղաքական, տնտեսական և ժողովրդագրական հետևանքները	235
ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	262
ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐԻ ԵՎ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ	269

ՄԱՅԻՅԱՆ ԱՐԱՄ ՄԵՐԳԵՅԻ

ԱՐԱՐԱՏԻ 1926-1930 ԹԹ. ԱՊԱՏԱՄԲՈՒԹՅՈՒՆԸ:

Թուրք-քրդական և հայ-քրդական հարաբերությունների
ու տարածաշրջանային զարգացումների համաձիորում

*Գիրքը նվիրում էմ պիղեկի ծնադներին՝ Մերգեյ Մայիսանին և
Մարեոտա Պետրոսյանին*

Համակարգչային ձևավորումը՝ Ա. Մարանգոզյանի
Տպագրիչ՝ Լ. Մուրադյան

Ստորագրված է տպագրության 06:07.2017թ.
Տպարանակը՝ 150 օրինակ

ՀՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՊԱՏՈՒԹՅԱՆ ԻՆՏԻՏՈՒՏ
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ НАН РА
INSTITUTE OF HISTORY OF NAS RA

ՀՀ, 0019, Երևան, Մարշալ Բաղրամյան պող. 24/4
РА, 0019. Ереван, пр. Маршала Баграмяна 24/4
24/4, Marshal Baghramyan ave., 0019, Yerevan
<http://www.academhistory.am>